
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

С Т А Н О В И Щ Е

От проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева

на дисертационния труд на тема

КНИГАТА КАТО МЕДИЯ ЗА МАНИПУЛИРАНЕ НА ВРЕМЕТО

на Полина Володиева Стоянова

докторант по професионално направление

3.5. Обществени комуникации и информационни науки

(Журналистика – Книгата като медия)

Научен ръководител: доц. д-р Милена Цветкова

I. Актуалност и значимост на разработвания в дисертационния труд проблем.

Формулираната тема на дисертационния труд е изключително всеобхватна и това е първото предизвикателство, пред което се изправя докторантката и, разбира се, научния ѝ ръководител. Многослойността на проблематиката на системата „книга-медия-време“ е колкото изследвана, толкова и актуална с проекциите си върху обществото и възможностите за активни въздействия върху протичащите обществени процеси – тяхното управление и предначертаване.

Безспорно така поставената теза се очаква да бъде както обект, така и инструмент за изследване на книгата като медия и по този начин да внесе нови щрихи в обяснението за причинно-следствените връзки в една необятна по сложност и многофункционалност система – „човек-общество-време“. Поставена в контекста на комуникационните процеси, които претърпяват драматични промени във формирането, протичането и достъпа до информационните потоци, темата придобива още по-значима актуалност и важност предвид приоритетите на създаващата се нова информационна инфраструктура и опазване на идентичностите в нея. Търсени са нови идентичности в сферата на книгата и нейните проблемни области, пренесени в дигитална среда, а също и идеологическите процеси, и плурализма, водещи началото си от Просвещението, но получаващи нови проявления на съвременния етап на модерността във всички области на живота. Изясняването на проблемните ситуации е осъществено с най-подходящите конкретизации чрез идентифицирането на относителността на времето и времевите дескрипции. Поставянето в центъра на изследването на книгата в ролята ѝ на свързваща среда в отношенията между общественото съзнание и времето е разгледано в утвърждаването на тази нейна функция в променената среда за живот на човечеството в дигиталния свят.

II. Кратка аналитична характеристика на съдържанието. Цел, обект, предмет и методология на изследването.

Разработеният дисертационен труд от Полина Стоянова е посветен на актуално и значимо обществено явление – функцията на книгата като медиатор и инструмент за манипулация на времето. Както се отбелязва в увода „Естеството на доктрините – религиозни, научни, политически и др. в историята на човечеството, позиционират книгата като инструмент за манипулиране на общественото съзнание и дирижиране на масовите представи относно миналото и бъдещето. Амбициите за контрол над времето

се екстраполират върху носителите на памет – книгите - и се редуцират до амбиции за контрол над писменото слово. Писмената медия „книга” се оказва най-ефективния инструмент за манипулиране на историческото, социалното и психологическото време. Чрез нея „с лекота се извършват конюнктурни употреби на словото, поради неудобност и неактуалност на посланията, с лекота се програмират и променят дори характеристиките на самата категория „време”.

Определянето на обекта и предмета на дисертационното изследване е осъществено с прилагане на възприетия от докторантката метод – от общото към частното. Последователно стеснявайки общофилософските измерения на понятията, те са проектирани върху темата на изследването на философската категория време, комуникационната теория, медийната теория, медиологията, не на последно място книгознанието.

Открояването на обект и предмет за конкретното изследване е направено в контекста на научните области, маркирани в темата на изследването: изследване на книгата като създател на темпоралните дескрипции и ролята ѝ в манипулирането на времевите потоци.

Целта на изследването се определя така: „Да анализира темпоралността на книгата, за да очертае функционалността ѝ като медия за манипулиране на времето. Съответно формулираните задачи обхващат трите основни кръга на изследването: „книга – медийно битие на книгата”, „книга-време” и „книга-манипулативни практики и инструментариум в разпръсквателната медийна област”.

Използваните методи на изследването се определят от преобладаващо теоретичния характер, поради което докторантката използва историко-теоретичен подход по отношение на културата, политиката, еволюцията на идеите, съчетан с концептуализация и общосистемен подход. В изследването на комплекса от отношения „книга-медия-време” се прилага структурно-функционалния подход, чрез който се прави системен анализ на системните връзки и функционални зависимости между основните елементи.

Дисертационният труд е в общ обем 273 страници и е структуриран от предговор, четири глави, заключение, библиография от 287 заглавия (209 на кирилица и 78 на латиница), 8 таблици, 9 фигури, 18 илюстрации, 3 приложения, резюме на научните приноси и списък от 4 публикации, свързани с темата на дисертационния труд. Емпиричният материал на изследването е представен в приложенията към дисертационния труд: три масива с емпиричен изследователски материал - каталог на

книгите в спектъра на употреби на книгата като медия за манипулиране на времето (използвани като емпирично доказателство в трета глава) – 28 заглавия; каталог на филмите с мотив за книгата като медия за манипулиране на времето – 37 заглавия; каталог на произведения на изобразителното изкуство с мотив за книгата като медия за манипулиране на времето – 27 заглавия.

В **Увода** на дисертационния труд е представена концепцията, като са обосновани актуалността, новостта, значимостта и обхвата на темата на изследването, посветена на ролята на книгата във формирането и поддържането на измеренията на времето в обществата, чието формиране и развитие е преминало в „Галактиката на Гутенберг”. Обосновани са ограниченията по отношение на изключително широкия обхват на темата, като са очертани рамките на изследването – стесняване на комуникационните канали на обекта на изследване - философската същност на книгата, абстрахиране от материалната същност на книгата и нейните икономически аспекти.

Съответно изложените методи на изследване са избрани в съответствие с общометодологическия теоретичен характер на изследването: философски, историографски, като книговедските методи имат ограничено приложение само за конкретни социокомуникативни аспекти на изследването.

Използваният инструментариум включва целесъобразно подбрани понятия, специфични за медиалогията и темпоралните дескрипции на книгата и нейната роля в манипулирането на времевите потоци.

Изследването последователно се представя в четирите глави на изследването.

В **Първа глава** се очертава основната линия на изследването – обосноваването на възможността за изследване на манипулиране на времето, изхождайки от принципите на медиалогията като научен подход на изследването, оценка на аргументите в дебата за т.нар. „край на книгата”, както и на факторите, които би трябвало да противодействат на нейното „изчезване“. Формулираните задачи в първа глава се отнасят до изясняване на позицията на книгата в съвременното медийно битие като инструмент за манипулиране на хората и обществата в цялост.

Във **Втора глава** се представят основните проблеми за съотношението между външната и вътрешната рамка на системата „книга-време”: дефинира се и се моделира релевантността на времето и неговите дескрипции в медийните манипулации на книгата. Задачите в тази глава се ограничават в изследването, анализирането и дефинирането на времето, относителността на времето, медиите като средства за

манипулиране на времето в контекста на съвременните научни теории. Разгледани са категориите за време: „философско време”, „историческо време”, „социално време”, „психическо време”, „перцептивно време”, „художествено време” и „медийно време”. Комплексът от познавателните и социокомуникативни процеси при възприемане на медийната информация, формиращи медийното време за човека, определят и инструментите за неговото манипулиране като „удобно средство за изграждане на действителност, в която човекът има активна, а не поддържаща роля”. Съпоставителният анализ на теориите за промените във функционалността на медиите като средство за манипулиране на времето в условията на електронните медии обосновава усещането за „забързване на времето” и времево-пространствена компресия „между представите за категориите „вечно” и „мигновено””.

В **Трета глава** се конкретизира спектърът на употребите на книгата като медия за манипулиране на времето, като се прави опит за доказване на издигнатата хипотеза чрез емпиричен анализ на обекти. Определените задачи са насочени към експлициране на инструментите за манипулиране и моделиране на времето, чиято крайна цел е контрол над обществото. Анализът на примери за употребата на книгата като медия за манипулиране на времето в религията, науката, политиката, литературата, изкуството следва принципа „от общото към частното” са извлечени общи прояви на книгата като медия за манипулиране на времето в конкретни социални области – религия, наука, политика, направен е емпиричен анализ на писмени, аудио-визуални и изобразителни произведения с религиозна, научна и политическа тематика, както и с научно-фантастична, доколкото тя се възприема като потенциални сценарии за бъдещето.

В **Четвърта глава** „Книгата като медия за манипулиране на времето: Функционалност на изследователската теза” се акцентира върху разкриване на темпоралността на книгата като медия чрез прилагане на принципа за системния характер на книгата и нейната декомпозиция на системообразуващи елементи – медианосител (книжното тяло) и медиасъдържание (текста). Показано е, че с рецепцията на медията, осъществена с акта на четене, се осъществяват всички манипулативни практики, които са заложили в тези два медиаелемента: четенето на книгата е процес на темпорализиране на постъпващата информация, с коет осъществява т.нар. „пътуване във времето”.

В **Заклучението** се прави обобщение на постигнатите резултати от решаването на основните задачи и конкретизираните в отделните глави конкретни задачи. Обосновават се следните основни резултати:

1. Книгата като продукт на общественото съзнание – катализираща се от него и обратно въздейства върху протичащите процеси в него.

2. Времето като основна философска категория се създава и променя от индивидуалната и колективна памет, генерира множество относителни и манипулативни времеви потоци, които съществуват едновременно и изграждат нова реалност, в която човекът има активна, а не поддържаща роля; удобен инструмент в тази борба се оказват медиите.

3. Медиите са генериращият фактор, който формира ядрото на всяка цивилизация и от балансирането на времето в нея се определя нейната съдба. Книгата като медия има решаващо значение за манипулиране на времето в писмени, аудио-визуални и изобразителни произведения.

4. Конкретизирането на инструментариума на книгата като медия за манипулиране в религията, изкуството, науката, политиката, показва неизчерпаемостта на проявите и формите на съществуване на времето и неущожимостта на неговия „континуум”.

III. Основни научни и приложни приноси в дисертационния труд .

В изводите към всяка глава и в заключението на дисертационния труд се дава обобщена характеристика на резултатите от изследването и се очертават основните области, в които докторантката претендира за приноси.

Те могат да се обобщят основно в следните направления като теоретични и приложни в субдисциплинните области медиалогия, философия на книгата:

1. Обоснована е целесъобразността на конституирането на книгата като медия за манипулиране на времето като относително самостоятелна субдисциплина в пресечната зона на философското познание, книгознанието и медиазнанието.

2. Изяснено е мястото на книгата като медия като синтетично и свързващо звено между философията, науката, религията, политиката и другите културни форми.

3. Предложен е критерий за разпознаване и дефиниране на инструментариума на книгата като медиен манипулатор на времето като значима за формирането и утвърждаването на тенденции в обществените процеси, като са проследени в генезиса на „системата книга”.

4. С научно-приложно значение е предложената систематизация по медиен вид на произведенията (вид на медианосителя) и по медиасъдържание на употреби на книгата като медия за манипулиране на времето

5. Експлицирани са времената, които характеризират двата системообразуващи елемента на книгата като медия – медианосител и медиасъдържание и са дадени модели на миксиране на времената и създаване на среда за осъществяване на всички манипулативните похвати, заложи в тях.

IV. Критични бележки

Представената дисертационния труд е в голям обем, което би могло да се избегне до известна степен, ако докторантката беше спестила някои излишества по отношение на обхвата на изследването и допуснатата излишна теоретизация и отклонение от основната линия на изследването. На някои места се забелязва известна повтораемост в изложението.

Бележките не намаляват стойността на разработения дисертационния труд, подкрепен от изключителната ерудираност, изящен стил на изложението, както и показаната лична позиция на докторанта, прилагайки върху своите нагласи ефекта от получените резултати от изследването.

V. Оценка на автореферата.

Представеният автореферат отразява синтезирано, ясно и точно съдържанието на дисертационния труд, като тук са преодолени посочените бележки.

VI. Публикации по темата.

Докторантката е представила общо 4 научни публикации, които са непосредствено по темата на представената дисертационния труд, публикувани в сборници от международни и национални научни конференции.

VII. Цитирания.

Цитиранията в дисертационния труд са внушителни по брой (287 традиционни и интернет-източници), което е формалният показател за проученият огромен обем тематично свързана с разработвания проблем литература. От изложението личи поддържането на актуално равнище на информираност и осведоменост по отношение

на книгата като медия, медиалогия, книгознание, философия на масовите комуникации, дигитални медии и промените в социума през последните 30 години.

Посочените източници са цитирани в съответствие с правилата за библиографско описание и библиографско цитиране.

VIII. Заключение.

Оценката за извършеното научно изследване, отразено в дисертационния труд е положителна: извършен е огромен изследователски труд, като са проучени, систематизирани и оценени огромен обем релевантни източници. Работата е структурирана в логическа последователност на възприетия подход на изследването, точно са изложени аргументите, обосноваващи хипотезата, обекта и предмета на изследването, идентифицирането на елементите на системата на книгата като медия за манипулиране на времето. Богато илюстрираните приложения онагледяват по подходящ начин изложението.

Дисертационният труд е с приносно значение в научно-теоретично и практическо отношение.

Основавайки се на тези аргументи, изказвам заключението, че дисертационният труд напълно отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Полина Володиева Стоянова образователната и научна степен „доктор”.

София, 10 март 2014 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева